

Nünä Tsukuä Dä Theni Bu E Ja Johmä B'ida Hnini
(Radios Comunitarias) Nä Ngehnä Boka COVID-19

Cultural Survival

Dä Komä Ntsüpihu
Nä Ngehnä Boka

*Nüya hnini hyoya e nü nä boka COVID-19
në hëmbi getho njam'u mi ja. Nüna Cultura
Survival e ot'ä b'efi ge e faxya johmä b'ida
hnini, gepu re dätsets'u ya hnini hyoya ge
e ode b'e e tsa dä yot'e nä nge'u pah jabu.*

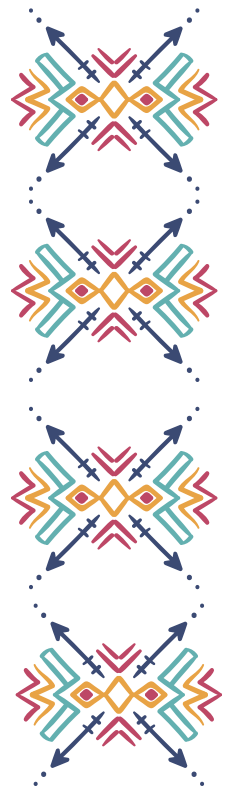
*Gehya johmä b'ida e ja ro ts'edi ya, hänge
re za dä yän'ro Nt'edi ya Hnini hyoya
wage yühü nubu hapu e mä ge gehya dä
zan'nä b'e e tsa dä yot'e, b'e e tsa dä mä,
gepu re za dä bädi b'e ni n'yonfëni dä denpu
e ja ro hnini. Ge'ä nfädi e ja ro ts'edi'ä,
geb'u e o'ä b'ida ya jä'i e tso'ro nfädi ya.*

Galina Angarova
Galina Angarova

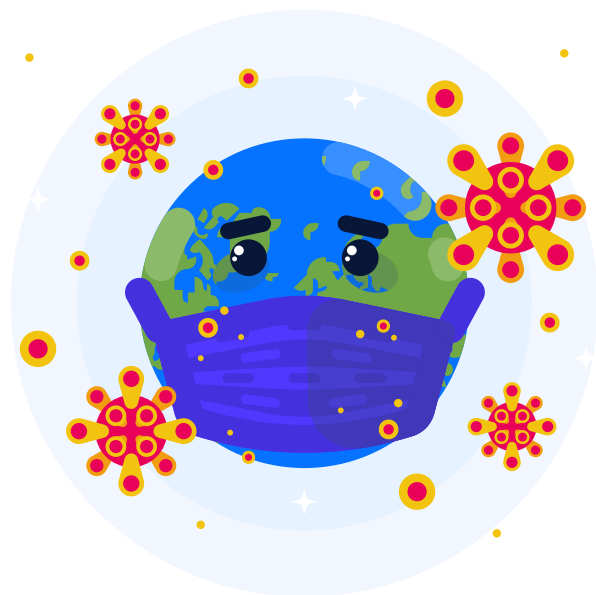
Hnini Buryat,
Bomé E B'et'o Bu - Cultural Survival

NÜNÄ COVID-19 E XARPÄTE HOGÄ NT'OT'E

Gehnä ngurpï e jawa e nepï di teni hogä nt'ot'e, hnë e di nfaxte bu e ja johmä b'ida bu hnïni, hänge de fädi dä b'a mä hyanpï nä boka COVID-19 thogi ro pah.

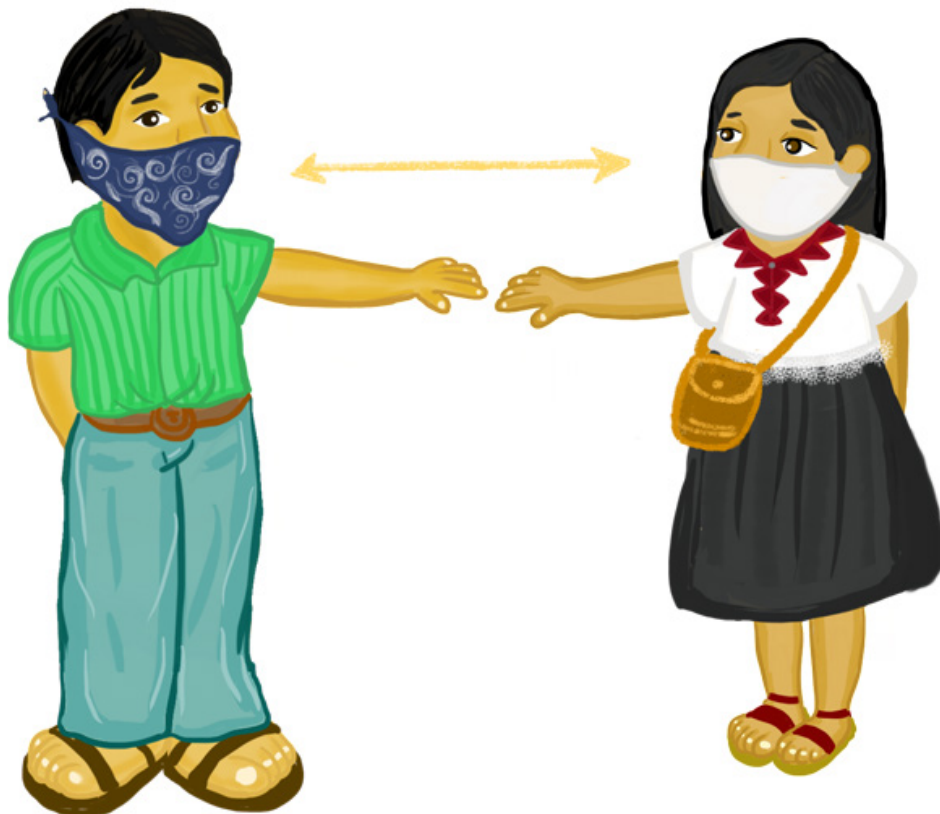
COVID 19

Nünä nximhawı e nü n'na r'ay'o boka ro
thuhu COVID-19. E pa nthonpi ro y'ethi.
Nuya ts'ut'abi gatho nximhawı e honi ge
gatho hin'dä ntehmı, pege xä ts'e'ä nä
n'yoya, hnë'ä dümıwi. Gehnä nzamän'ı
e ja gatho nximhawı e ot'ä nts'ohni ge dä
pengi dä ten'ı ro nt'ot'e hnë ro m'ıwi
ı mä n'yogi jä'ıı wa ja mä hniniı hnë
dä thoki dä ëspäı nä mbotsuhıwi. E
tsetho dä thoki dä hom'ı hogä m'awi
ge dä tsüphu'ä b'e di tsiı, hnë'ä b'e tre
mpehm'ı ge hin'dä ts'om'ı nä nximhawı.

Nuya johmä b'ida hnini tengü yühü e ja ts'edi ya nä ngehnä pah e jabu. Nä ngehnä boka e ja nximhawı, nüya nfats'i togo e npepu e ja johmä b'ida e tsetho xtä ngüe'ä b'e dä mä hänge de ganfëni ya jä'i.

Gi mbëni ge nüya nts'ofu e t'ot'e e mä ge hin'ge tsa dä mpetihu wage r'abu dä münts'hu, e ts'etho ge hin'dä ntehmü, mbuni dä nxuy'ehu hnë dä homhu'ä njot'äre wage nk'atä hmi.

Xän Zat'i Wage Hin'ge Zat'i

Gehnä mpadi e jabu e b'ejpahu dä n'yonfënihu nä nge'ä ro ts'edi wage nübu hin'ge zat'i ya mä hnini yühuhu.

Nzaki

Dehe Tsa Di Tsi

Y'ëthi

Geb'u di hëm'u hin'ge zat'i nä mä hninihu, gem'u hin'yu wa nzaki, y'ëthi, dehe ge e tsa di tsi, hnëb'u ya njo'o togo dä xikju'a b'e e tsa dä othu.

Nüb'u di ëm'u ge xä nzat'i, geb'u di nfax'u, nüb'u di ëhb'uzehe ä b'e di tsihu, nü'a b'e tre n'yothehu, hnë'a johmä b'efi ge re nzat'mä hninihu.

Ñogi Y'ëthi

Hogänts'ihmë

Mämbi

Nuwa Cultural Survival e t'otnä ngurpī e jawa, getho e hrepi dā bādi b'e dā y'ot'ya jā'i, ge dā hmāmbu e ja b'ida, hnē'ā b'e e ja ts'edi, mā juānī ge dā thenpu e ja mā hnīnihū. Gehnā b'efi e jawa e t'ot'e getho e tsetho dā ntsahu, hānge hin'de dākju nā boka COVID-19. Yoho xēki nā ngurpī jawa:

Nü'ā nā b'udi gehya e mpepu e ja johmä b'ida re t'orpä'ä.

Nü'ā nā yoho, ge'ā ngurpī ge nūbu e tsa dā t'ot'ā hogä nts'ofu ge dā den'u mā hnīnihū.

NÄ B'UDI

Nüya Togo E Mpepu E Ja Johmä B'ida
¿B'e E Tsa Dä Y'ot'u E Mpepu E Ja Johmä B'ida?
¡B'uditho'ä M'umänho!

E tsetho dä hnü ge de
b'umänho'u togo e
mpepu e ja johmä
b'ida.

Tsetho gi kä ä nī
tsukuä nübu e mä
togo'i.

Dä thonī ge dä hnü
b'udi'u togo hin'ge
tsa di sü'se.

Hin'gi dä mä
n'yot'e; bet'o gi
tsüp'ä ni teh.

Gi nüb'u ya xä
nduxki bu
gi y'o.

E Ja Ts'edi Dä T'ot'ä n'na Mämbi Nübu De Ntsüp'u Togo E Mpepu E Ja Johmä B'ida

E tsetho gi y'ot'ä nä mäm̄bi ge k'te tsüp'u togo gi nfaxwi, gi ten'u b'e e män'nä Organización Mundial de la Salud – OMS, nünä dä ts'ut'abi m'onda, nūya ts'ut'abi e tsüpä nzaki hnēhya ts'ut'abi bu ni xekä hawi wage ni hnini.

Gi Nüb'u Ya Xä Nduxki Bu Gi Y'o

Nüb'u gi y'obu e ja n'na hnini gi tenä mäm̄bi ge nts'an̄i ge gi ntsüpi tengü e mäs'n'u ngurpi bu ni hnini hnē'u ts'ut'abi. Ge'ä b'udi e tsa gi ten'nä hänge dä za gi ntsüpi.

Tsetho Gi Kä Ä N̄i Tsukuä Nübu E Mä Togo'i

Geb'u ya gi mpepu e ja b'ida, tsetho gi kä'ä n̄i tsukuä nt'edi nübu e mä togo'i, getho gepu e mäm̄bu ge e ja ni nt'edi gi y'ot'ä n̄i b'efi, nä nge'u nt'edi e jabu nängün'na m'uw̄i wage dä hnini.

Hin'gi Dä Mä N'yot'e; Bet'o Gi Tsüp'ä Ni Teh

Hin'gi mabu nts'edi nä boka, hontm'u ya e ja gatho ni pefi ge kte ntsüpi, nüb'u ya hinä, gi mbēn̄i ge gatho e ja mä ndātehū.

Dä B'a Mä Jamansü Ge Hin'dä B'a M'ehn̄i Bu E Ja Boka'u Togo Hin'ge Zaki

Nüb'u ya e tepu dākyäh̄i bu gi mpefi wage e b'upu togo e ja ro boka, tsetho dä thonpā'ä dä b'epu e ja ro ngü.

Gi paxtpu
gi mpefi.

Gi jap'ro nk'atändäh'i'u
micrófono wage b'e
ni pefi gi honi ge gi ñä.

Gi thük'u pefi gi
hom'u gi yäwi
n'nä jä'i.

Hin'dä bongä
yon'jä'i gi kut'i di
ñäbu e ja b'ida.

Gi tsan'pu internet ä b'e dä
bombu e ja b'ida, hänge de
za gepu ni ngü gi mpefi.

Mbunī Gi Paxtpu Hapu Gi Mpefi

Mbunī gi paxtpu hapu gi mpefi. Gi hyon'ä sēi (alcohol) ge de tho'mä de nä nts'edi (70%), ket'ä e tsa gi hyon'ä cloro wage b'e ni y'ëthi e punpu e ja dehe ge gi thükpu gi mpefi.

Gi Tsan'pu Internet Ä B'e Dä Bombu E Ja B'ida, Hänge De Za Gepu Ni Ngü Gi Mpefi

Gi kohmä ot'ewi'ä togo b'et'o bu e ja b'ida'ä b'e gi tsani dä bombu. Getho n'na e nt'ode xän'ho'ä b'e e pombu internet ge de ge'ä e pombu e ja teléfono. Geb'u ya hin'ge jabu pefi ge de t'ot'ä ngübu, y'ot'e ge dä nēxpu teléfono'ä b'e gi pehnä b'ida. E tsa gi tin'e r'a pefi ge hin'ge njüt'i wa interntet: www.giss.tv

Hin'dä Bongä Yon'jä'i Gi Kut'i Di Nābu E Ja B'ida

Hontm'u ya mē e ja ts'edi, pege hin'gi ntehmī, hnē gi hyom'i n'na nk'atāhmī wage nkjot'ä re.

Gi Jap'ro Nk'atändäh'i'u Micrófono Wage B'e Ni Pefi Gi Honī Ge Gi Nā

Gehya micrófono e tsa di n'ëxte boka'ya. Geb'u ya bi gua'ä b'efi gi ot'e e tsetho gi parpä ro nk'atä ndähī wage gi pant'i (b'ot'e wage bopo) mä r'ay'o ge dä hyon'ä n'nangün'na'u togo e yäbu b'ida. Gi ntsüpi.

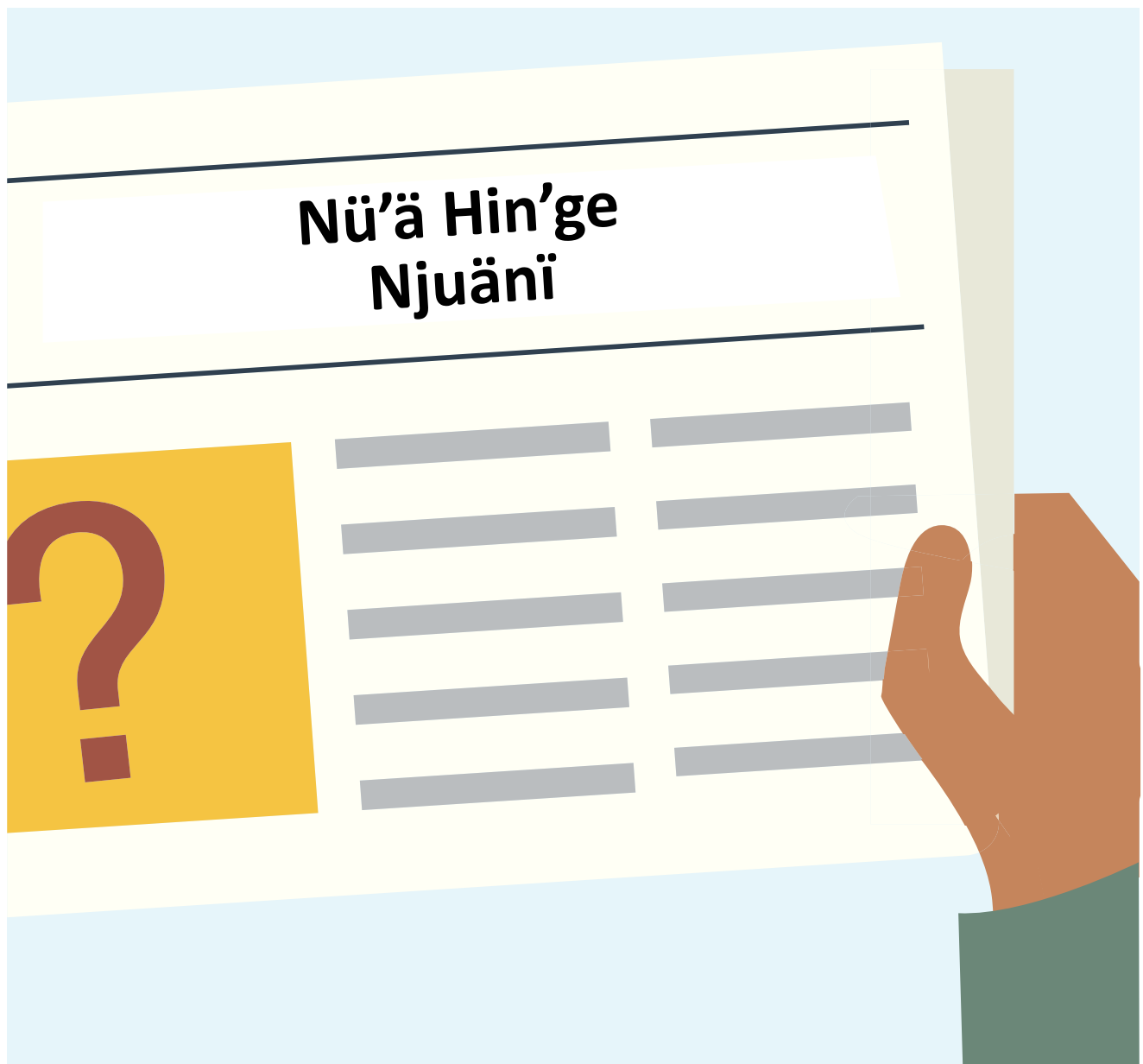
Gi Thük'u Pefi Gi Hom'u Gi Yäwi N'nä Jä'i

Gi hyon'ä n'na b'ot'e mä pot'e ge sēi (alcohol). Hing'te thükä cloro'u pefi getho di nts'onī. Gehnä sēi (alcohol) e tsa di tawi bu e ja m'ay'ëthi (farmacia).

NÄ YOHO XEKI

Nüb'u Ge B'a Nts'anī B'e E Ponī

Gekua, hin'ge gü di mäm'e ge nü'a e män'u Organización Mudial de la Salud, hně'u togo e mbädi ge dä nü nā boka e jabu COVID-19, hänge nüya togo e mpepu b'ida dä züp'a b'e dä mä, hin'di mpite.

Hin'gi Män'ä Hin'ge Njuäni

E ën'nä Organizaci3n Mundial de la Salud (OMS) ge r3 thuhu "infodemia" ä nü'ä b'e e hmä ge hin'ge njuäni bu e ja b'ida wage ber'a nübu e ode wage nü'u jä'i. Ge'ä fehni wage nüb'u hin'ge hmä xän'ho'ä b'e e ja ts'edi, e ot'e ge di mpümbëni'u jä'i wage hin'ge ge'ä e orpu hapu e ja r3 hnini, gepu e nts'ombu r3 m'üwi gathobuya. Hin'gi pi'ä jä'ib'u gi yä.

Gi Män'ä B'e Nï Nthokäre E Ot'u Ts'ut'abi Wage Bätsukuä Y'othete

Gi mbëni ge hin'gi mbädi, në hin'gi ts'ut'abi, hänge hont'ä b'e e män'u mbädi gi teni, tengü ya y'othete, nüya bi tsanä y'ëthi wage nüya r3 nfats'ihu y'othete e tsa dä män'ä mä juäni ge nä ngehnä boka, ge'ä gi xi'ä jä'i'ä.

Nüna OMS
Organización Mundial de la Salud

Dä T'ühya Y'ëthi Hnëhya B'e re Ny'othe'u N'yogi Hnini

Di pähm'e hapu de b'a mä zarpi
mä jä'ihu ge nä nge'a b'e di tsihu
hnë'a ro y'ëthi ya n'yogi jä'i. Dä
t'orpä nt'ani ya togo e pä'a paxi
wage b'e re nt'othete.

Gi Män'a N'yänfo Hnë Ñühü'a B'e E Ja Ts'edi Di Mä

Ge'a b'e gi mä tsetho gi xi'a ni
hnini pege nä nge'a ni n'mä ñühü,
getho ge'a n'na e tsa dä y'ode
xän'ho'a ni hnini'a. Tsetho ge'i gi
män'a xän'ho, xän'güe. Geb'u ya
njo'o bu e ja b'ida togo e yühü, e
tsetho gi tsapi gi hyon'a n'na'a e
yä yühü. E ja ber'a'u b'e e tsa gi
y'üdi ge n'nan'yo bi y'ot'e. Nüb'u
bi guahnä ngurpi e jawa dä xi'ähe
hapu gi tin'u e hmängua.

Hin'gi Tsan'ä Togo E Boka

Nübu hapu bi b'uhnä boka, e t'ëmbi ge ro thuhu “virus chino” ge boka mængü bu; ge'ä ngübu n'mä bi y'ot'e ge e ts'an'u togo mængü bu China wage togo bi nëxpu, ge'ä hin'ge pon'mänho'ä, getho e tsan'u jä'i mængü bu.

Nüwa hapu di nëx'u ket'ä r'aegü ge e ts'an'ä jä'i, tengü'u ya bi nëts'i wage gese'u mä mængühu bi ts'ambu di w'enä.

Hänge nä njabu e tsetho dä ts'üp'ä b'e dä hmä, ge di njamänsü hin'da ts'an'ä n'na jä'i nä ngepu hapu bi nëts'i, nä nge'ä b'e e tsi, getho hin'ge mængü wa wage getho e ja n'na ro boka.

Gehnä B'ida E Tsetho Dä Män'ü Ro Nt'edi Gatho Jä'i

Gehya b'ida e tsä di hoki b'e dä xi'ä jä'i nübu hapu di n'yonfëni ge dä t'ëspä ro nt'edi gatho jä'i hnë dä za gepu dä t'opu'ä b'e e tsä dä t'ot'e ge de ntsüpa n'na (gepu dä hmambu b'u ya hin'ge t'ëspä ro nt'edi'u jä'i).

Hin'gi Män'ä Hin'ge Njuäni

Më b'u'ä hyate ge e jukpä meti jä'i, ge'u togo e r'ase wage e ja ro münts'i ge ts'omb'awi: tengü'u togo e ne dä b'a y'ëthi ge nts'i wage nkjots'i, ge e ëmbi re za'ä boka. Geb'u ya b'u'ä e mä ge e tsa dä y'othe nä boka, tengü ya togo e mpepu e ja b'ida e tsetho dä mambu hnë dä y'ani, getho gekju di nthokärehu, hnë getho di pähmu ge e ja ket'ä'u y'ëthi ge e pä'u n'yogi jä'i.

Dä Nthokärehu Pege Thogi Dä Ëspähu Ro Mb'uwu Jä'i

Geb'u ya gi pädi e b'u'ä togo e tsa nä boka wage e t'ëmbi e dü nä COVID-19, di nepahe gi mä pege thogi gi y'ëspä nä jä'i hnë'u togo yo mënü. Gi n'yonfëni hapu e tsa dä ze'ä b'e gi y'ani. Tengüthoho b'u de ge'i.

Gi Män'ä B'e E Thopu E Ja'u Nĩ Hnĩni Hnë'ä B'e E Män'u Ts'ut'abi

Gi mā hapu di ja'u jā'i ge de ntsüpi
tengü b'e e hmä gatho m'onda,
nübu bi ja ber'a hnĩni hnëpu hapu gi
mëngü, gi mā b'e e tsa di ot'e hnë'ä
b'e bi t'ets'i wage hin'ge tsa di ot'e.

iGi mbëni!, gehnä b'ida di thokjpä re'u jā'i nä, getho e tsetho dä
fädi hapu nkjab'u ge zu'ä n'na nä boka, gepu dä za di nfaxte ya
ts'ut'abi ge de fä'bu ya ge'ä boka. Gehnä nt'ani e ja ts'edi dä t'otnä
hänge hin'de t'ëxte nä boka hnë dä b'a nts'üpi ya jā'i togo e ja.

Gi Mä Ge E Ja Ts'edi Nä N'yonfëni E Jabu Hnini

1. Gi mä ge e ja ts'edi ket'ä
dä ntsixmä'n_hohu nä ngehya
pa e jabu. Gi mä ge e tsa ja'ä dä
t'orpu e ja ngü b'u ya gi nkoth'i,
tengü gi n'wedi, gi hokpu ni thi,
gi nxa'be r'a tuhu, hnë ber'a.

2. E tsa gi mä ge nübu e ja
ngü e ja ts'edi di nfaxä n'na,
n'nangün'na dä hyon'ä dä y'ot'e.

3. Gi y'ot'e ge dä hmä ge e tseto di
tsüpi'u t'uhni hnë bome. Gehya pa e
jabu ge di nkothu geb'u e tsini e ja
ndühni wage tsuwi bu ngü. Gi
y'orpä nts'ofu ni mængühu,
gi xipä hogä n'yonfëni ge di
m'umän'ho hnë di n'yëspi.

4. Gi xifi ge e tsa dä män'ä hyäki bu e
ja ro ngü wage hin dä dü ro m'ui nä
ngehnä boka.

Gi Mä Ge E Ja Ts'edi Nä N'yönfëni E Jabu Hnini

5. E ja'u hnini nübu hapu hin'ge hnü mänho ge di nja ro xadi'u t'uhnü bu e ja ro ngü, getho hin'yu wage hin'ge tsa dä güt'ä internet. E tsa gi tsani mä r'ay'o bu hapu dä sarpä'u t'uhnü hnë'u hmüte wage ts'unt'u bu b'ida hänge hin'di b'e'ro xadi hnë hin'de jot'ä ro ngünxadi. E tsa gi nzoh'ru xarpäte di ün'ä xadi bu b'ida.

6. Gi xí'ä njuäni'u jä'i ge nü'ä re b'a nsoki tengü r'a mpa hin'ge ne dä mä ge ya bi thohnä boka COVID-19.

7. Gehya n'na e ja ts'edi ge di män'ä b'e xänh'ó ge e thopu ja hnini getho di nühu nä düm'üwi ge e ühnä boka jabu.

8. Ket'ä e tsa gi mä ge e ja ts'edi dä n'yönfënihu bu ja mä ngüm'u, getho di nühu nä n'unpi hnë dä n'yönfënihu hapu de nhohnä mä mb'uwihu.

9. Gi mā ge e tsetho di eni’ā meti hnē hin’dā tanm’u’ā hin’di hom’u.

10. Gi nzohya hnīni ge di n’yonfēni hnē di ntsūpī xān’ho. Nūnā meti di thāhm’u ket’ā e tsa dā y’ēxkāhu’ā boka getho xān’gū jā’i e thadi.

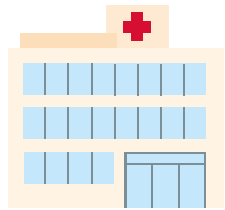

11. Gi mā ge dā ts’ūp’ā b’e e ts’i tengū’u b’e e nū mā’nho mā jā’i’hu, ge di r’akju ts’edi, gepu e tsa di honi dā t’ot’u tuhu ge mī ot’u n’yogi jā’i, getho e nū mān’ho mā jā’ihu, tengū di nūhu ge ña’ā bi m’uhya mā dāk’yāihu.

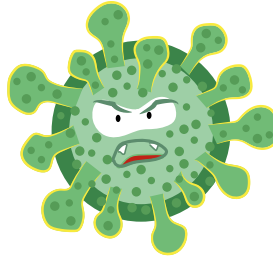
¿Hapu E Tsa Dä T'ëxkähu Nä Boka?

Hnija

Ngü nt'othete

Nts'edi

Ngopah

Hmünts'i

Dängü'nthawi

Mäde

Ngün'thawi

T'egi e j ro ndën'ni

Ts'utho

Y'ühnini

Hinä

R'atëmär'a

Gekua E Hmängua Xän'ho B'e Di Ja:

Organización Mundial de la Salud

<https://www.who.int/es>

Organización Panamericana de la Salud

<https://www.paho.org/hq/index.php?lang=es>

México

<https://verificovid.mx/>

<https://coronavirus.gob.mx/>

Guatemala

<https://www.unicef.org/guatemala/coronavirus-covid-19-lo-que-los-padres-deben-saber>

El Salvador

<https://covid19.presidencia.gob.sv/>

Honduras

<https://covid19honduras.org/>

Nicaragua:

<https://ondalocal.com.ni/>

Panamá

<http://www.mingob.gob.pa/gobernacion-la-comarca-guna-yala/>

<https://www.midiario.com/>

Gekua E Tsa Gi Nü Wa B'e E Hmä Ge Mä Juäni Tengü Gi Mpepu B'ida Nä Ngehnä COVID-19:

<https://ijnet.org/en>

Red Internacional de Periodistas

<https://gijn.org/gijn-en-espanol/>

<https://derechos.culturalsurvival.org/>

<https://www.culturalsurvival.org/es/covid-19>

<https://www.articulo66.com/>

<https://rdsradio.hn/>

<http://www.vocesnuestras.org/programas/salvador>

<https://www.facebook.com/tvindigena>

<https://tvindigena.org/covid19/>

<http://www.minsa.gob.pa>

Togo bi mpekua:

Nünä b'et'o: Cultural Survival.

Bi män'ä hñänfo xu bi hyüxä ñühü nä: Eduardo Méndez Salas.

Bi y'ot'ä t'ohni nä: Patricia Sucely Puluc Tecúm, Maya K'iche, Guatemala.

Bi hoki hnë bi kuhu: Marnie Rivera, Nicaragua.

Edición: Agosto 2020

Gehnä Rō B'efi Nā:

